

De Amsterdamse Cantorij
Doulce Memoire
Koor Fenix
onder leiding van
Felix van den Hombergh

Ihr habt nun Traurigkeit

Johannes
Brahms

*Ein deutsches
Requiem*

Karol
Szymanowski

*Stabat
Mater*

Amsterdams Symfonie
Orkest Con Brio
Martha Bosch – sopraan
Helena van Heel – alt
Frank Dolphin Wong – bas
Wim Dijkstra – organist

Dit project is mede mogelijk gemaakt door:

VSBfonds,
iedereen doet mee

J.C. Ruigrok Stichting

AF amsterdams
AK fonds voor de
kunst

het
cultuurfonds

Ihr habt nun Traurigkeit

Karol
Szymanowski

(1882-1937)

Stabat Mater

(opus 53; 1925-1926)

1. Stała Matka bolejąca
2. I któż, widząc tak cierpiącą
3. O Matko źródło wszechmiłości
4. Spraw niech płaczę z Tobą razem
5. Panno słodka racz mozołem
6. Chrystus niech mi będzie grodem

— PAUZE —

Johannes
Brahms

(1833-1897)

Ein deutsches Requiem

(opus 45; 1865-1868)

- I. Selig sind, die da Leid tragen
- II. Denn alles Fleisch, es ist wie Gras
- III. Herr, lehre doch mich
- IV. Wie lieblich sind deine Wohnungen
- V. Ihr habt nun Traurigkeit
- VI. Denn wir haben hie keine bleibende Statt
- VII. Selig sind die Toten, die in dem Herren sterben

Welkom

4 Na een zeer geslaagde samenwerking in 2016 begonnen onze drie koren twee jaar geleden opnieuw aan een gezamenlijk project. Wat begon met de wens om *Ein deutsches Requiem* van Johannes Brahms uit te voeren met orkest, groeide uit tot het huidige programma met ook het *Stabat Mater* van Karol Szymanowski. Dit stuk stond al lang op de verlanglijst van Felix van den Hombergh, ons aller dirigent.

Zangers in een kamerkoor krijgen niet vaak de gelegenheid om dergelijk repertoire uit te voeren in een echte concertzaal met een groot koor, volwaardig orkest en professionele musici. Dit vooruitzicht trok ook veel goede extra projectzangers. Daardoor staan we nu vandaag voor u met een negentigkoppig koor én het Amsterdams Symfonie Orkest Con Brio.

De onderlinge kruisbestuiving maakt het een bijzonder project. De koorleden zijn regelmatig aangeschoven bij elkaars repetities, zodat we gezamenlijk konden werken aan koorklank, vocale techniek en interpretatie. De deelname van Con Brio, een orkest van zeer gevorderde amateurs, bood de mogelijkheid vaker samen te oefenen en er een solide programma van te smeden.

Naast een vergelijkbare orkestbezetting, hebben de twee werken die we uitvoeren ook een duidelijke inhoudelijke overeenkomst. In beide gevallen versnelde het overlijden van een dierbaar familielid het compositieproces. Bij Brahms was dat zijn moeder, bij Szymanowski de dochter van zijn zus. Men zou kunnen zeggen dat Szymanowski het *Stabat Mater* schreef om zijn zus te troosten. Maar omdat hij opdracht had gekregen om een requiem te schrijven voor Izabella Krystallowa, droeg hij het stuk op aan haar in plaats van aan zijn nichtje Alusia Bartoszewiczówna. Een andere overeenkomst tussen de twee werken is natuurlijk het gebruik van de volkstaal.

Grote verschillen zijn er ook. Zo zit er meer dan zestig jaar tussen de twee composities en hebben koor en solisten hierin andere rollen. Veel koor en weinig sopraan bij Brahms, veel sopraan en weinig koor bij Szymanowski, met een vergelijkbare rol voor de bariton-solist. Het belangrijkste is echter dat beide werken in staat zijn een diep gevoeld verdriet te verzachten.

Wij hopen dat u net zozeer zult genieten van het eindresultaat als wij van de afgelopen maanden! Rest alleen nog alle mensen die dit project hebben getrokken – én natuurlijk onze subsidiegevers – heel hartelijk te bedanken.

De Amsterdamse Cantorij, Douce Memoire en Koor Fenix

Dirigent Felix van den Hombergh groeide op met musiceren: viool, piano en zingen in het koor van de kathedraal van Haarlem. Op het conservatorium studeerde hij fagot bij Johan Steinmann in Den Haag en koördirectie bij Barend Schuurman in Rotterdam. Behalve van de drie koren in dit concert, is Felix ook de vaste dirigent van Coro Encanto in Amsterdam en van het Haarlemse Projectkoor o23. Verder dirigeert hij koren op projectbasis, zoals Vocaal Ensemble TIEN in Amsterdam en kamerkoor Coqu in Utrecht. Ook is hij zelf als zanger actief in het kwartet Tune-In, dat close harmony zingt.

Het repertoire van Felix strekt zich uit van de vroege renaissance tot hedendaagse composities en van de grote bekende werken zoals de *Mariavespers* van Monteverdi tot de minder gangbare stukken. Hij heeft daarbij een grote interesse voor repertoire uit streken zoals Georgië, Armenië en Litouwen. Naast zijn werk als dirigent schrijft Felix van den Hombergh ook composities voor koor en instrumentale begeleiding.

Foto: Marisa Beretta

Organist Wim Dijkstra studeerde orgel en kerkmuziek bij Hans van Nieuwkoop en koördirectie bij Barend Schuurman aan de conservatoria van Amsterdam en Rotterdam. Sinds november 2024 is hij organist van de Evangelisch Lutherse Gemeente Amsterdam en daarmee de bespeler van de orgels van de Oude Lutherse Kerk, de Ronde Lutherse Kerk en het Luther Museum.

Wim Dijkstra heeft een uitgebreide concertpraktijk als solist, begeleider en continuo-speler. Zijn repertoire omvat werken uit alle periodes van de muziek-geschiedenis. Hij speelde bij tal van professionele ensembles en orkesten.

Met dirigente Maria van Nieukerken is hij artistiek leider van de concertserie Bach op Vrijdag in de Waalse Kerk in Amsterdam. Ook is hij programmeur van de Koepelkerkconcerten in de Ronde Lutherse Kerk. Verder is Wim oprichter en muzikaal leider van het Nicolaas Consort in Amsterdam en van Opera Festa in Leiden.

Foto: Esther van der Zon

Ihr habt nun

Traurigkeit

Solisten

6 Sopraan Martha Bosch studeerde bij Hein Meens en Sasja Hunnago aan het conservatorium van Amsterdam. Masterclasses volgde zij onder meer bij Margreet Honig, Johannette Zomer, Emma Kirkby, Nelly Miricioiu, Maarten Koningsberger, Udo Reinemann en Christiane Oelze. Momenteel wordt zij gecoacht door Marjan Kuiper.

Martha soleerde veelvuldig in de *Hohe Messe*, passies en cantates van Bach, en in diverse andere oratoriumwerken van bijvoorbeeld Mozart, Rossini, Brahms en Fauré. Hierbij werkte zij samen met dirigenten als Jos van Veldhoven en Jos Vermunt. In december 2016 maakte Martha haar debuut als soliste bij Ton Koopman en het Amsterdam Baroque Orchestra & Choir.

Martha Bosch won het Prinses Christina Concours en debuteerde al op zeventienjarige leeftijd met de hoofdrol in Mozarts *Bastien und Bastienne* met het Residentie Orkest. Sindsdien vertolkte zij vele andere rollen in opera's van Mozart, Monteverdi en Honegger.

Als koorzangeres is Martha verbonden aan Cappella Amsterdam en het Laurens Collegium Rotterdam.

De Zweeds-Nederlandse **mezzo-sopraan Helena van Heel** beschikt over een repertoire dat zich uitstrekt van barok tot hedendaagse muziek. Zij wordt geprezen om haar bijzondere vertelkracht, zowel in de grote oratoriumwerken als in kamermuziekconcerten en liedrecitals.

Helena trad op met onder andere het Orkest van de Achttiende Eeuw, het Nederlands Kamerorkest, het Residentie Orkest, Amsterdam Sinfonietta, Phion en het Noord Nederlands Orkest. Zij werkte met dirigenten als Frans Brüggen, Eric Ericson, Reinbert de Leeuw, Peter

Foto: Sarah Wijzenbeek

Foto: Juliette Erkelens

Eötvös, Tõnu Kaljuste, Christoph Poppen en Risto Joost. Verder zong ze met het New European Ensemble, Asko | Schönberg Ensemble, Rietveld Ensemble en Corelli Consort Tallinn, en trad ze op bij de Donaueschinger Musiktage, het Gergiev Festival en het Holland Festival.

Ook maakt Helena van Heel haar eigen producties, waarbij bestaande composities gecombineerd worden met speciaal voor haar geschreven werken. Sinds 2020 is zij artistiek leider van Stichting Noorderklank, die nieuwe muziektheater-producties creëert. Helena heeft tal van opnames gemaakt waaronder haar cd's *Ave maris stella* (2018), *Songs Along the Way* (2021) en *Mein Liebeslied* (2022).

De Nederlandse **bariton Frank Dolphin Wong** studeerde klassieke zang aan de conservatoria van Utrecht, Amsterdam en Den Haag (De Nieuwe Opera Academie). Tegelijkertijd studeerde hij aan het Conservatoire de Metz, waar hij een tweejarige cursus voor het Duitse lied afsloot met een 'premier prix'.

Frank Dolphin Wong maakte zijn theaterdebuut in het Muziektheater te Amsterdam als solist in het Kurt Weill-project van het Nationaal Ballet, choreografie Krzysztof Pastor. Sindsdien zong hij in opera's in verschillende theaters in Duitsland en aan de Nationale Opera in Warschau. In de kritieken wordt Frank vaak omschreven als een zanger met een warme, krachtige stem die beschikt over een prachtig timbre en een geweldig acteertalent.

Hij werkte met dirigenten als Patrick Fournillier, Carlo Montanaro en Antony Hermus en regisseurs als Lotte de Beer, Mariusz Trelinski en Roman Hovenbitzer. Afgelopen jaren was hij te horen in verschillende producties in operatheaters in Bielefeld en Düsseldorf. Naast opera zong hij alle grote oratoriumwerken in onder meer Het Concertgebouw in Amsterdam.

Foto: Ruben Heicks

Orkest

8 Con Brio, opgericht in 1934, had aanvankelijk salonmuziek op het repertoire maar breidde dit al snel uit met werken voor orkest. Zo werd ook de naam aangepast naar Symphonie Orkest Con Brio. In de eerste decennia van het bestaan van Con Brio heeft het orkest met vele solisten van naam gespeeld in de grote zaal van Het Concertgebouw: Willem Andriessen als pianist (1959), violiste Emmy Verhey bij haar debuut op dat podium (1965) en violist Christiaan Bor (eind jaren zestig).

Con Brio maakte in 1999 een nieuwe start met dirigent Peter Biloen en veel nieuwe leden. Er werd een lijn ingezet om zorgvuldig gekozen bijzondere symfonische werken uit te voeren op passende locaties en eigentijdse programma's te ontwikkelen met een duidelijk gezicht: klassieke muziek die aanspreekt en verhalen vertelt. Con Brio probeert daarbij samen te werken met jong talent en kunstenaars uit andere disciplines. Daarnaast heeft Con Brio een lange traditie als begeleidingsorkest in concertprogramma's van koren, zoals ook in dit concert.

Sinds 2024 is Jan van der Plas (1997) chef-dirigent van het orkest; met hem vierde Con Brio afgelopen november het negentigjarig bestaan.

Con Brio is altijd op zoek naar nieuw talent. Neem contact op via de website con-brio.nl om eens een keer mee te spelen op een repetitie (op maandagavond), of om een project mee te doen.

Eerste viool

Jeannine Caland, concertmeester
Tineke Caland
Dario Hulsing
Reika Isono
Estee Makampo
Nicole Meijler
Julia Ridders
Hans Rijkman

Tweede viool

Ivan Bobrov, aanvoerder
Evah den Boer
Anne Marie Hoenderdaal
Merlinde de Jongh
Jurrien Loman
Nikki Mulder
Anke Nust
Fransje Smit-Scalongne

Altviool

Liz Ralston, aanvoerder
Els Kloek
Henk van Nierop
Rodo Nijhoff
Laura Scheffer
Rob Wielenga

Cello

Patricia Tanis, aanvoerder
Ingeborg de Jongh
Edith Peterson
Bart Spits
Hans Tuynman
Friso van der Veen
Ruben Weigel

Contrabas

Jaap Cohen, aanvoerder
Matthia Cox
Pauline Hoenderdaal
Albert Zweers

Fluit

Dionne Pierik
Anneke Wouters

Hobo

Clara van der Meer
Marieke Kwast

Klarinet

Annemiek Vloon
Lydia Green

Fagot

Boukje Jonkheer
Simon de Boer
Dick Hanemaayer (contrafagot)

Hoorn

Jaap Oudendijk
Willem van Otterloo
Tiny Korse
Arjan Sas

Trompet

Paul van Dijk
Arnout Looyé

Trombone

Otto van Tubergen
Guido Hommel
Bas de Graeff

Tuba

Simon Admiraal

Harp

Sander Bos

Slagwerk

Patrick van Zaanen
Dirkjan de Koning
Joris van Eijndhoven

Koren

- 10 De Amsterdamse Cantorij** is opgericht in 1959 door de Amsterdamse dirigent en klavecijnist Louis Mol, en is met haar 66 jaar een van de oudste kamerkoren van Amsterdam. Na achtereenvolgens Barend Schuurman en Frank Hameleers, is Felix van den Hombergh sinds 2002 de dirigent. De Amsterdamse Cantorij kiest voor een gevarieerd repertoire, waarbij werken uit alle stijlperiodes aan bod komen: oude muziek, maar ook romantische en hedendaagse muziek. Het koor streeft daarnaast naar variatie in de producties: a-capellaconcerten worden afgewisseld met grotere producties waaraan ook professionele musici meewerken.

De Amsterdamse Cantorij bestaat uit zo'n dertig ervaren zangers en verzorgt in principe drie programma's (zes concerten) per jaar in Amsterdam en Abcoude. In november 2025 is dat een programma met muziek en liederen rondom het thema 'moeder'. Zie achter in het boekje voor meer details.

Overigens komt de Amsterdamse Cantorij graag in contact met ervaren en enthousiaste nieuwe zangers. Het koor is nu vooral op zoek naar tenoren en bassen, maar op termijn ook naar sopranen en altten!

Het Haarlemse kamerkoor **Doulce Memoire** is opgericht in 1972 door Koen Vermeij, toenmalig docent aan de Haarlemse muziekschool, en staat sinds 1994 onder leiding van Felix van den Hombergh. Het koor treedt graag buiten de gebaande paden door óf ongebruikelijke werken uit te voeren (zoals wereldprimeurs van Daan Manneke en Felix van den Hombergh) óf bekende werken op originele wijze te brengen (zoals Bachs *Johannes Passion* in samenwerking met Danshuis Haarlem). Het repertoire omvat muziek uit alle stijlperiodes en vele windstreken.

Doulce Memoire bestaat uit zo'n 25 geschoolde zangers en verzorgt ten minste twee programma's (vier concerten) per jaar in Haarlem en omstreken. Het volgende, in november 2025, is een programma met muziek voor de adventstijd door de eeuwen heen (van Pärt, Bruckner, Palestrina). Zie de details achter in het boekje.

Overigens komt ook Doulce Memoire graag in contact met ervaren en enthousiaste zangers. Elke zanger die zin heeft om als projectlid of als vast lid mee te komen zingen, kan zich aanmelden, maar op dit moment is het koor vooral op zoek naar altten, tenoren en een (hoge) bas.

— Advertentie —

ANDRIESSEN
PIANO'S - VLEUGELS

ANDRIESSEN PIANO'S - VLEUGELS BV

INKOOP - VERKOOP - VERHUUR - REPARATIE
RESTAURATIE - STEMMEN - TAXATIE

BOTERMARKT 18 - 2011 XM HAARLEM
TEL. 023-5322922

E-MAIL: [INFO@ANDRIESSENPIANO.NL](mailto:info@andriessenpiano.nl)
WEBSITE: [WWW.ANDRIESSENPIANO.NL](http://www.andriessenpiano.nl)

11

Koor FeniX is een Amsterdams koor dat in 1999 herrees uit de as van het Nieuw Amsterdams Koor. Vanaf de oprichting tot 2012 was Jeroen Spitteler dirigent. Na een periode met Benjamin Bakker als muzikaal leider heeft Felix van den Hombergh in 2016 de leiding overgenomen. FeniX' repertoire bestaat uit uitdagende modern-klassieke en hedendaagse muziek, afgewisseld met oude muziek. De uitvoeringen zijn meestal a capella en soms met begeleiding.

Koor FeniX is divers in leeftijd en ervaring en telt tegen de veertig gemotiveerde zangers. Het koor verzorgt twee programma's (meestal vier concerten) per jaar op mooie locaties in Amsterdam. In december 2025 brengt FeniX het programma *Britten na Britten*, met muziek van Engelse componisten uit de laatste vijftig jaar. Zie voor de details achter in het boekje.

Wie het leuk lijkt om eens met Koor FeniX mee te zingen, kan zich altijd aanmelden voor een proefrepetitie. Momenteel is FeniX vooral op zoek naar altten, tenoren en een (lage) bas.

Ihr habt nun

Traurigkeit

12 Amsterdamse Cantorij

Sopranen

Helma van den Berg
Hester van den Eijnden
Fleur Jurgens
Agnes van Koert
Renate Meijer
Marijke Tros

Alten

Pauline de Die
Brigitte Grosfeld
Hilda Houtkoop
Immie van Kalken
Madelon Kerkhoven
Gemma Nefkens
Geraldine Raap
Margriet Rienks
Janneke van der Weijden

Tenoren

Ton Bakker
Pete Boonstra
Frank Harding
Gert van 't Hof
Freek Klun
Jan-Erik Krikken
Edwin Oudemans

Bassen

Rob Beck
Ruurd Buijse
Paul Dros
Peter Hendriks
Luc Klaphake
Sjaak Lauwers
Gert van der Meij
Niek van Noppen

Doulce Memoire

Sopranen

Maike Deen
Lia Felix
Cilia Linssen
Anneke Meulenberg
Harjanne Slotman
Saskia Spapen
Nienke Verboom

Alten

Machteld Adema
Caroline Coolen
Brigit de Klerk
Arminda Schmidt
Loulou Schöttelndreier
Anna Voolstra

Tenoren

Stephan Franck
Jan Krimp
Wolf Ondracek
Jeroen Ruoff
Paul Saager
Jelle Teertstra
Rob Westerik
Bassen
Frank Dijkstra
Peter Hoogerbrugge
John Mesman
Jan-Ewout Ruiter
Wessel Slöetjes
Gerard Smits
Gerard Vromans

Koor FeniX

Sopranen

Lisette Bruning
Maureen Cox
Nelleke Doornebal
Lisa Fellmann
Monique Heemskerk
Marijke Idema
Elske Leenders
Zsa Zsa Linnemann
Eva Mogendorff
Marlene Stone

Alten

Karin Anderson
Clarisse Cannegieter
Sara Coningsby
Katelijn Eppink
Marjan Lahnstein
Ellen Overweel
Adinka Tellegen
Annette Visser

Tenoren

Wiyanto Harsono
Dick Lagrand
Martijn van der Linden
Pieter Nieuwint
Theo Schut
Martin Uyldert
Pim Velders
Jan Wolters
Bassen
Wim van Beers
Roelof Bos
Huib van Essen
Diederik Gosewehr
Erik Jacobs
Martijn Kock
David Orthel
Oncko Stuiveling

13

Projectleden staan cursief gedrukt

Ihr habt nun

Traurigkeit

Stabat Mater — Szymanowski

- 14** Karol Szymanowski is een van de belangrijkste Poolse componisten, toch wordt zijn muziek buiten Polen weinig uitgevoerd. Hij is zeer beïnvloed door Poolse volksmuziek maar vond ook veel inspiratie bij tijdgenoten Ravel, Debussy en Stravinsky. Het resultaat klinkt soms heel impressionistisch, en dan weer dissonant, maar altijd zijn er melodieën die aan Poolse volksliederen doen denken. Het *Stabat Mater* is een van de opvallend persoonlijke geestelijke werken, die hij vooral aan het eind van zijn leven schreef.

Het stuk heet in het Latijn 'Stabat Mater', en is ook uit te voeren met de originele Latijnse tekst, maar Szymanowski heeft het werk oorspronkelijk geschreven op de Poolse vertaling van Jozef Jankowski. Deze vertaling is vaak intenser van sfeer dan het originele Latijn, wat Szymanowski ongetwijfeld zal hebben geïnspireerd. Gezien Szymanowski's sterke voorkeur voor de Poolse taal, zingen wij het stuk vandaag ook in het Pools. Overigens kunnen de twee versies naast elkaar bestaan doordat de Poolse vertaling hetzelfde metrum heeft als het originele Latijn.

De solosopraan speelt in het stuk een grote rol, zij zingt in vier van de zes delen. Zij vertolkt niet echt de rol van de moeder van Jezus, maar probeert zich sterk met haar te identificeren. De alt en de bariton moeten het met minder delen stellen, maar zingen in het laatste deel met de sopraan mee. Het koor wordt vaak meer fragmentarisch ingezet, tussen solo- en orkestpassages in, behalve in het vierde deel, waar het orkest zwijgt en de zangers a capella zingen. In twee van de delen (1 en 3) zingen de tenoren en bassen helemaal niet mee.

Het **eerste deel** begint zeer rustig, bijna pastoraal, wanneer de sopraansolo een bespiegeling over Maria bij het kruis geeft. Af en toe wordt zij ondersteund door eenvoudige akkoorden van de sopranen en alten van het koor. In **deel twee** is de zwaarte van het kruis te horen in de glissandi van de contrabas. De bariton zingt een melodie die tweestemmig door het koor herhaald wordt. Na een tweede zin van de bariton volgt een climax in tempo en dynamiek om uiteindelijk weer terug te komen bij de beginmelodie, maar nu forte gezongen. Het **derde deel** is het podium voor de altsolo, die al snel wordt bijgestaan door de solosopraan en later door het vrouwenkoor dat alleen vocalises (op 'Aaa') zingt.

Het **vierde deel** is geheel a capella en is in zijn kwetsbaarheid het intiemste stuk uit het *Stabat Mater*.

In contrast met het voorgaande, bevat **deel vijf** 'grootse gebaren' met de bariton in de hoofdrol. De bariton-passages worden steeds afgewisseld met zacht gepevel door de mannenstemmen en een eenzame lijn van fluit en vrouwenstemmen. Hierna ontwikkelt het deel zich naar het kolossale slot met een tweestemmige melodie in het koor, eerst bitonaal en dissonant, daarna oplossend in een majestueus einde. Het laatste, **zesde deel** grijpt weer terug op de subtiele delen van het begin, met een bijzonder belangrijke rol voor de triangel.

1. Sopraansolo. Koor (sopranen, alten)

Stała Matka bolejąca,
koło krzyża łączy leżąca,
gdy na krzyżu wisiał Syn.
A jej duszę potyraną
rozpłakaną, poszarpaną
miecz przeszywał ludzkich win.
O, jak smutna, jak podcięta
była Matka Boża święta,
cicha w załamaniu rąk.
O, jak drżała i truchlała,
i bolała, gdy patrzała
na synowskich tyle rąk.

Rouwend plengde de moeder
een traan bij het kruis,
toen haar Zoon daaraan hing.
Het zwaard van menselijke zonden
priemde door haar verwoeste ziel
die verscheurd en stuiptrekkend was.
Ach, hoe droevig, hoe onderuitgehaald
was de heilige Moeder Gods;
in stilte wrong ze haar handen.
Ach, hoezeer trilde en beefde ze
en had ze pijn wanneer ze keek
van zoveel kwellingen van haar Zoon.

2. Baritonsolo. Koor

I ktoś, widząc tak cierpiącą,
łączy nie zaczął się gorącą,
nie drgnie, taki czując nóż?
I kto serca nie ubroczy,
widząc, jak do krzyża oczy
wzbiła, z bólu drętwa już.
Za ludzkiego rodu winy
jak katowan był jedyny,
męki każdy niośla dział.
I widziała, jak rodzony
jej umierał opuszczony,
zanim Bogu duszę dał.

En wie, die haar zo zag lijden, zou niet
door een warme traan bedekt worden,
en niet beven, bij het voelen van zo'n dolk?
En welk hart raakte niet besmeurd
wanneer het zag hoe zij haar ogen
naar het kruis opsloeg, verdoofd door de pijn?
Voor de zonden van Zijn eigen volk,
werd Hij als enige zo gemarteld,
zij verdroeg met Hem de kwelling.
En ze zag Hem, aan wie ze zo verwant was,
verlaten aan het kruis sterven,
voor Hij Zijn ziel aan God gaf.

3. Sopraansolo. Altsolo. Koor (sopranen, alten)

16

O Matko, źródło wszechmiłości,
daj mi uczuć moc żałości,
niechaj z Tobą dźwignę ból.
Chrystusowe ukochanie
niech w mem sercu ogniem stanie,
krzyża dzieje we mnie wtul.
Matko, Matko, miłosiernie wejrzyj.
Syna Twego ciernie
w serce moje wraz jak w cel!
Rodzonego, męczonego,
syna Twego ofiarnego
każń owocną ze mną dziel.

O moeder, bron van alle liefde,
geef mij de kracht het verdriet te voelen,
laat mij de pijn samen met u dragen.
Laat de liefde van Christus
in mijn hart een vuur worden.
Het verhaal van het kruis nestelt zich in mij.
Moeder, moeder, kijk met erbarmen naar mij.
De doornen van uw Zoon
treffen mijn hart als een schietschijf!
Verdeel de onbaatzuchtige straf
van de vrijgevege gemartelde Zoon,
uit u geboren, met mij.

4. Sopraansolo. Altsolo. Koor a capella

Spraw, niech płaczę z Tobą razem,
krzyża zamknę się obrazem
aż po mój ostatni dech.
Niechaj pod nim razem stoję,
dzielę Twoje krwawe znoje.
Twą boleścią zmywam grzech.

Laat mij samen met u wenen.
Ik zal het beeld van het kruis in mij sluiten
tot mijn laatste adem.
Laat mij daaronder staan,
zodat ik uw bloederig zwoegen deel.
Door uw verdriet was ik mijn zonden af.

5. Baritonsolo. Koor

Panno słodka, racz mozołem
niech me serce z Tobą społem
na golgocki idzie skłon.
na golgocki idzie szczyt.
Niech śmierć przyjmę z katów ręki,
uczestnikiem będę męki,
razów krwawych zbiorę plon.
Niechaj broczy ciało moje,
krzyżem niechaj się upoję,
niech z miłosnych żyję tchnień!
W morzu ognia zapalony
z Twojej ręki niech osłony
puklerz wezmę w sądu dzień!

Zoete vrouwe, ik smEEK u mij te gunnen,
dat mijn hart met u samen
de top van Golgatha op zal gaan,
de helling van Golgatha zal beklommen.
Laat mij de dood door beulenheden aanvaarden.
Ik zal deelnemen aan de kwelling,
en de opbrengst van de bloedige slagen oogsten.
Laat uit mijn lichaam het bloed vloeien,
laat mij dronken worden van het kruis,
laat mij leven met de adem van liefde.
In een zee van vuur zal ik gretig
uit uw hand de schilden nemen,
de bescherming ontvangen op de dag des oordeels.

6. Sopraansolo. Altsolo. Baritonsolo. Koor

Chrystus niech mi będzie grodem,
krzyż niech będzie mym przewodem,
łaską pokrop, życie daj.
Kiedy ciało me się skruszy,
oczyszczonej w ogniu duszy
glorię zgotuj, niebo, raj.

Laat Christus voor mij een bolwerk zijn,
en laat het kruis mijn gids zijn.
Besprenkel mij met genade, en geef mij leven.
Wanneer het lichaam zal vergaan,
breng dan aan de in het vuur gelouterde ziel
heerlijkheid, de hemel en het paradijs.

Vertaling uit het Latijn: Jozef Janowski

Vertaling uit het Pools: Felix van den Hombergh

— PAUZE —

Ein deutsches Requiem — Brahms

Johannes Brahms behoeft als een van de grootste Duitse componisten niet zoveel introductie meer. Omdat zijn oeuvre, behalve opera, alle genres omvat, is hij bekend bij vrijwel iedereen die wel eens naar klassieke muziek luistert. Een van zijn goede vrienden was Robert Schumann, die helaas te vroeg overleed. In zijn nalatenschap vond Brahms het plan om *Ein deutsches Requiem* te schrijven. Het idee fascineerde hem meteen, maar het duurde nog lang voor hij er echt mee aan de slag ging. Had Schumann misschien gedacht de liturgische teksten van de dodenmis in het Duits te vertalen, Brahms wilde eigenlijk meer schrijven tot troost van de nabestaanden.

Pas toen zijn moeder overleed, ging Brahms daadwerkelijk aan de slag met het requiem. De eerste vier delen gingen al in een vroeg stadium in première, maar door een matige voorbereiding werd dat niet meteen een succes. Beter ging het toen hij er de laatste twee delen bij had geschreven. Uiteindelijk schreef hij nog één deel dat daar tussenin moest komen, dus na de eerste vier. De tekst hiervan vormde inspiratie voor de titel van dit programma: 'Ihr habt nun Traurigkeit'. Deze tekst sluit aan op

de missie die Brahms met het stuk had: na het beluisteren moest de Traurigheid (droefenis) enigszins zijn verzacht. Opvallend is, dat er zonder dit deel alleen een baritonsolist zou zijn, maar dat er door dit laatst geschreven deel nu ook een solopraan te horen is.

In het requiem van Brahms heeft het koor een zeer belangrijke rol, behalve in het laatst toegevoegde vijfde deel, waar het koor zachtjes op de sopraan reageert. Er is een sterke overeenkomst tussen het eerste en het laatste deel, waarschijnlijk ook ingegeven door de woorden 'selig sind' (zalig zijn zij).

In het **eerste deel** wordt benadrukt dat je wel verdriet kunt hebben, maar dat er altijd troost is.

Het **tweede deel** lijkt een treurmars in het begin, maar eindigt triomfantelijk.

Het **derde deel** kent een vergelijkbare omslag als het vorige: de bariton vraagt God om inzicht in het leven, maar ook in het leven na de dood. Na de vertwijfeling volgt de fuga op de tekst 'Der Gerechten Seele sind in Gottes Hand': De zielen van de rechtvaardigen zijn in de hand van God. Daarin stelt een continu aangehouden lage D (orgelpunt) het vertrouwen in God voor.

In **deel vier** bevinden we ons inmiddels in Gods voorhoven. Dit middendeel is het eenvoudigste van het hele requiem, toch is er ruimte voor sterke gevoelens over het hiernamaals.

Vervolgens biedt **deel vijf** de luisteraar troost. Na de woorden van de sopraansolo zingt het koor steeds: 'Ich will euch trösten, wie einen seine Mutter tröstet': Ik zal je als een moeder troosten.

Hoe Brahms zijn teksten koos

Brahms' keuze voor de teksten van zijn requiem is opvallend. Ten eerste omdat ze niet liturgisch zijn – niet passend in een uitvaartdienst – en eerder zijn gericht tot de luisterende nabestaande dan tot de overledene zelf. In het liturgische requiem gaat het vooral over de eeuwige rust van de overledene en de angst voor het vagevuur.

Ten tweede zette Brahms teksten bij elkaar die niet direct verband met elkaar hebben, maar samen uitstekend in het plan passen. Een voorbeeld hiervan is deel vijf: de sopraansolo zingt de woorden die Jezus volgens Johannes sprak vlak voordat hij gevangengenomen en gekruisigd werd. Jezus probeerde zijn apostelen gerust te stellen, en dat terwijl ze maar ternauwernood in de gaten hadden wat er ging gebeuren. Dan zingt het koor de troostende tekst uit Jesaja, wanneer de Joden na de ballingschap weer terug kunnen keren naar Jeruzalem. Vervolgens zingt de sopraan weer een tekst uit een ander boek (Jezus Sirach), dat vooral bestaat uit losse spreuken en niet echt een verhaal vertelt. Al deze citaten verwijzen naar verschillende

Deel zes heeft een zwaarder karakter en begint met de bazuinen die volgens het Bijbelboek Openbaring hel en verdoemenis over de aarde brengen. Maar in dit deel worden de Dood en de Hel bijna belachelijk gemaakt omdat ze geen weerstand kunnen bieden tegen de kracht van de onsterfelijkheid die God ons in het hiernamaals in het vooruitzicht stelt. Daarna past een uitgebreide dankzegging.

Zoals eerder genoemd, komen in het laatste, **zevende deel** elementen terug uit het eerste, maar nu met de nadruk op de overledene zelf: die zal nu uitrusten van gedane arbeid en verlichting ontvangen.

I. Koor

Selig sind, die da Leid tragen, denn sie sollen getröstet werden.

(Mattheüs 5:4)

Die mit Tränen säen, werden mit Freuden ernten. Sie gehen hin und weinen und tragen edlen Samen und kommen mit Freuden und bringen ihre Garben.

(Psalm 126:5, 6)

Zalig zijn die treuren; want zij zullen getroost worden.

Wie met tranen zaaien, zullen met vreugde oogsten. Ze gaan heen en wenen, en dragen het kostbare zaad en komen met blijdschap terug en brengen hun schoven.

gebeurtenissen, maar vormen bij elkaar de perfecte manier om iemand die een geliefde heeft verloren, gerust te stellen.

Het derde wat opvalt is dat Brahms niet alleen de Bijbelboeken gebruikte die in de Lutherse Bijbel staan, maar ook de zogeheten 'apocriefe' of 'deuterocanonieke' boeken. Daarmee plaatste hij zijn requiem nog meer buiten de liturgie. Dit requiem wordt daarom ook wel het Volksrequiem genoemd (het woord 'deutsch' is afgeleid van een oud Germaans woord dat 'volk' betekent).

Brahms legde in zijn tekstkeuze een sterke voorkeur aan de dag voor de brieven van Paulus: de eerste brief aan Petrus, de brief aan Jacobus, aan de Hebreeënen, de eerste aan de Korintiërs. Daarnaast koos hij ook voor de Psalmen, Openbaring en een enkele evangelietekst. De oudere Bijbelboeken, die meer geschiedkundig van aard zijn, kon hij voor zijn doel niet goed gebruiken.

II. Koor

20

Denn alles Fleisch, es ist wie Gras, und alle Herrlichkeit des Menschen wie des Grases Blumen. Das Gras ist verdorret und die Blume abgefallen.

(1. Petrus 1:24)

So seid nun geduldig, lieben Brüder, bis auf die Zukunft des Herrn. Siehe, ein Ackermann wartet auf die köstliche Frucht der Erde und ist geduldig darüber, bis er empfahe den Morgenregen und Abendregen.

(Jacobus 5:7)

Denn alles Fleisch, es ist wie Gras, und alle Herrlichkeit des Menschen wie des Grases Blumen. Das Gras ist verdorret und die Blume abgefallen; aber des Herrn Wort bleibet in Ewigkeit.

(1. Petrus 1:24, 25)

Die Erlöseten des Herrn werden wieder kommen und gen Zion kommen mit Jauchzen, ewige Freude wird über ihrem Haupte sein, Freude und Wonne werden sie ergreifen, und Schmerz und Seufzen wird weg müssen.

(Jesaja 35:10)

III. Baritonsolo. Koor

Herr, lehre doch mich, da ein Ende mit mir haben muß, und mein Leben ein Ziel hat, und ich davon muß.

Siehe, meine Tage sind einer Hand breit vor dir, und mein Leben ist wie nichts vor dir. Ach, wie gar nichts sind alle Menschen, die doch so sicher leben.

(Psalm 39:5-6a)

Want alle vlees is als gras, en alle heerlijkheid van de mens is als een bloem van het gras. Het gras is verdord, en zijn bloem is afgefallen.

Weest dan geduldig, broeders, tot de komst van de Heer. Zie, de landbouwer verwacht de kostbare vrucht van het land, en heeft daarbij geduld, totdat de vroege en late regen erop gevallen is.

Want alle vlees is als gras, en alle heerlijkheid van de mens is als een bloem van het gras. Het gras is verdord, en zijn bloem is afgefallen. Maar het woord van de Heer blijft voor eeuwig.

De mensen die door de Heer zijn vrijgekocht zullen over die weg naar huis komen en juichend naar Sion gaan. Eeuwige blijdschap zal op hun hoofd rusten. Vreugde en blijdschap zal hun deel zijn, verdriet en gezucht zullen verdwijnen.

Laat mij, Heer, mijn einde kennen, en wat de maat van mijn dagen is; laat mij weten hoe vergankelijk ik ben.

Zie, U hebt mijn dagen een handbreed gemaakt en mijn levensduur is voor U als niets. Hoe vluchtig is het leven van een mens, hoe zeker hij zich ook voelt.

Sie gehen daher wie ein Schemen und machen ihnen viel vergebliche Unruhe, sie sammeln und wissen nicht, wer es kriegen wird.

(Psalm 39:6b-8a)

Nun, Herr, wes soll ich mich trösten? Ich hoffe auf dich.

(Psalm 39:8b)

Der Gerechten Seelen sind in Gottes Hand, keine Qual rühret sie an.

(Wijshheid 3:1)

Zij zijn maar schaduwen die voorbijglijden, wat zij najagen is lucht en leegte, ze verzamelen, maar weten niet wie het later bezitten zal.

En nu, wat hoop ik, o mijn Heer? Mijn verwachting is van U!

De zielen van de rechtvaardigen zijn in de hand van God, en geen kwaal zal hen aanraken.

IV. Koor

Wie lieblich sind deine Wohnungen, Herr Zebaoth! Meine Seele verlangt und sehnet sich nach den Vorhöfen des Herrn, mein Leib und Seele freuen sich in dem lebendigen Gott. Wohl denen, die in deinem Hause wohnen, die loben dich immerdar.

(Psalm 84:2, 3, 5)

Hoe lieflijk zijn Uw woningen, Heer van de hemelse machten. Mijn ziel verlangt, ja, bezwijkt zelfs van verlangen naar de voorhoven van de Heer; mijn hart en mijn lichaam roepen het uit tot de levende God. Gelukkig zijn zij die in Uw huis wonen, zij loven U voortdurend.

V. Sopraansolo. Koor

Ihr habt nun Traurigkeit, aber ich will euch wiedersehen und euer Herz soll sich freuen und eure Freude soll niemand von euch nehmen.

(Johannes 16:22)

Ich will euch trösten, wie einen seine Mutter tröstet.

(Jesaja 66:13a)

Sehet mich an: ich habe eine kleine Zeit Mühe und Arbeit gehabt und habe großen Trost funden.

(Jezus Sirach 51:27)

Ich will euch trösten, wie einen seine Mutter tröstet.

(Jesaja 66:13a)

Jullie hebben nu wel verdriet, maar ik zal jullie terugzien. Dan zullen jullie blij zijn en niemand kan jullie die blijdschap afnemen.

Net zoals een moeder haar kind troost, zo zal ik jullie troosten.

Zie met eigen ogen, ik heb mij maar korte tijd hoeven inspannen, en heb voor mijzelf veel troost gevonden.

Net zoals een moeder haar kind troost, zo zal ik jullie troosten.

21

VI. Baritonsolo. Koor

Denn wir haben hie keine bleibende
Statt, sondern die zukünftige suchen wir.

(Hebreeën 13:14)

Siehe, ich sage euch ein Geheimnis:
wir werden nicht alle entschlafen, wir
werden aber alle verwandelt werden
und dasselbige plötzlich, in einem
Augenblick, zu der Zeit der letzten
Posaune.

(1. Korintiërs 15:51-52a)

Denn es wird die Posaune schallen,
und die Toten werden auferstehen
unverweslich, und wir werden
verwandelt werden.

(1. Korintiërs 15:52b)

Dann wird erfüllet werden das Wort, das
geschrieben steht:

‘Der Tod ist verschlungen in den Sieg.
Tod, wo ist dein Stachel? Hölle, wo ist
dein Sieg?’

(1. Korintiërs 15:54b-55)

Herr, du bist würdig, zu nehmen Preis
und Ehre und Kraft, denn du hast alle
Dinge erschaffen, und durch deinen
Willen haben sie das Wesen und sind
geschaffen.

(Openbaring 4:11)

VII. Koor

Selig sind die Toten, die in dem Herren
sterben, von nun an. Ja, der Geist spricht,
daß sie ruhen von ihrer Arbeit, denn ihre
Werke folgen ihnen nach.

(Openbaring 14:13b-c)

*Wij hebben hier geen blijvende woonplaats,
wij kijken uit naar de toekomstige stad.*

*Wat ik u nu verder vertel, heeft God tot nog
toe verborgen gehouden: wij, als gelovigen,
zullen niet allemaal sterven, maar wel
allemaal in een oogwenk een nieuw lichaam
krijgen op het moment dat de laatste
bazuin klinkt.*

*Ja, er zal het geluid van een bazuin te horen
zijn. Dan zullen de doden levend worden
gemaakt met een onvergankelijk lichaam
en ook wij zullen een nieuw lichaam krijgen.*

*Dan wordt werkelijkheid wat in de boeken
staat:*

*‘De dood is opgeslokt in Gods grote
overwinning, Dood, waar is je angel?
Hel, waar is nu je overwinning?’*

*Heer, alle macht en eer en kracht is voor
U. Dat bent U waard. Want U heeft alles
gemaakt. Alle dingen zijn er omdat U
wilde dat ze er waren en omdat U ze heeft
gemaakt.*

*Gezegend zijn zij, die vanaf nu in de Heer
sterven. Ja, zegt de Geest, ze mogen rusten
van hun inspanningen, en de beloning voor
hun daden zal komen.*

Blijf betrokken!

Schrijf je in voor onze nieuwsbrieven, word donateur of neem contact op als je (eens)
mee wilt zingen. Bij alle drie koren zijn er vacatures!
Ook zijn de details van de eerstvolgende concerten al bekend:

- **De Amsterdamse Cantorij**, repetitie maandagavond: amsterdamsecantorij.nl
za. 22 november 20.15 uur – Dorpskerk, Abcoude
zo. 23 november 15.15 uur – Waalse Kerk, Amsterdam
- **Doulce Memoire**, Haarlem, repetitie dinsdagavond: doulcememoire.nl
za. 29 november 20.15 uur – Waalse Kerk, Haarlem
zo. 30 november 15.00 uur – Engelmunduskerk, Oud-Velsen
- **Koor FeniX**, Amsterdam, repetitie woensdagavond: koorfenix.nl
vr. 19 december 20.15 uur – Waalse Kerk, Amsterdam
zo. 21 december 15.00 uur – Jeruzalemkerk, Amsterdam

Colofon

- Gijs Mathijs Ontwerpers (omslagontwerp)
- Felix van den Hombergh (toelichting en vertalingen)
- Afdeling Tekst & Uitleg, Renate Meijer (redactie)
- Marijke Tros (eindredactie en vormgeving)

De Amsterdamse Cantorij en Doulce Memoire zijn aangesloten bij de KCZB.

Amsterdam
zaterdag 21 juni 2025
Dominicuskerk, 20.15 uur

Haarlem
zondag 22 juni 2025
PHIL, 15.00 uur